

en fast punkt i ett landskap av flöden och växlande infallsvinklar. Men relativismen, som tycks bekänd, blir till sist bara skenbar, en litterär spegelvärld där Saltzman skickligt leder läsaren fram till den rätta källan. Och i den rinner vattnet rent och klart. Hon har till slut kommit till insikt om att livsformen hos brukarna inte bara är rationell ur deras egen synvinkel utan också legitim.

Vackert så. Men när Saltzman nått fram till sina normativa utsagor och sina handlingsrekommendationer, är det icke desto mindre fasta och föregivna värden hos landskapet som hon tyr sig till, trots att sådana värden inte stod att uppbringa. Hade hon varit riktigt konsekvent i förhållande till sina utgångspunkter, skulle hon ha kunnat säga att också vegetarianism och sommarstugeturism (som inte önskar betande djur) är ett naturbruk, att de också är livsformer som kan vara rationella, ur sina utövers perspektiv. Och att också dessa positioner producerar ideallandskap, fast andra än bondens.

Saltzmanns skarpsinniga, poetiskt sköna och personligt meditativa studie mynnar därför ut i en försägelse. Och den läsare som tackar nej till trolldrycken och kan hålla tanken klar hela vägen inser också att det inte går att med nya teoretiska infallsvinklar resonera sig fram till ett svar på värdefrågor som skulle vara höjt över all kritik. Saltzman gör ett inlägg om värden och utnyttjar därvid sin diskursiva makt. Eller snarare, hon säger egentligen att den som brukar något har makten att definiera vad som är rätt bruk.

Det är, på ett försynt men stenhårt sätt, samma argument som Michael Pollan kritiserar miljörelsen för: i en grön världsbild har naturen alltid rätt, precis som marknaden alltid har rätt i en blå. För Saltzman har en brukare alltid rätt. Att hon ser att man kan placera brukarna i centrum, och att naturvärden och kulturmiljövärden hittills inte tänkt tillräckligt på brukarna, är ett framsteg och en observation som behöver utvecklas ytterligare i kommande forskning. Men argumenten för att ett slags "makt är rätt"-position skall vara att föredra framför andra har hon inte givit. Hon har gett röst åt brukarna, med empati lyssnat fram en livsformsrationell världsbild. På ett sätt skapat just ett Guds lamm. Kanske ett etnologiskt bidrag, och som sådant behövt, men varför så endimensionellt i värderingen?

Hon kunde ha gjort på ett annat sätt, som komplement: diskuterat hur sådana här värdestrider förts och förs, hur argumenten kan och brukar se ut, hur värden formuleras och bestrids, hur makt och politik sätter

(demokratiskt legitima) gränser för allas våra livsformsrationaliteter. Gjort Alvaret till relief mot annan empiri från andra platser. Hon kunde exempelvis ha nyttjat den utomordentligt rika diskussion som representeras av böcker som (den förvisso citerade) William Cronons *Uncommon Ground* (1995), eller Gary Lease och Michael Soulés *Reinventing Nature* (1995), eller följt den finstämda argumenteringen hos Cambridgegeografen William Adams (1996) när han försöker hävda varför vissa landskap i England kanske ändå måste både brukas och bevaras. Det är studier som är lärrika också därför att de innehåller öppna ställningstaganden. Hon kunde ha satt brukare i sammanhang och därmed försökt förstå dem som samhällsvarelser. Egentligen är det vad hennes eget program säger henne att hon borde.

Saltzman har rört sig på Öland med stora frågor och stora idéer i huvudet. När det fungerat som bäst, och det har det ofta, har det uppstått en korrespondens mellan dessa stora idéer och iakttagelsen på marken. Då har det hänt något, då har det sjungit i den stämgaflösa som man måste ha om man skall kunna lyssna under tingens yta, och som hon har.

Fast hon inte har gjort det lätt för sig, klarar hon ändå sin uppgift beundransvärt väl. Detta är en gränsgångarstudie, ett borderlinefenomen, ett försök att vara både-och, och med och mot, i en tid av paradoxer och upplösta sanningar om var vi hör hemma, vilka vi är och vad som är vårt hem och vår bygd. Det är fint gjort, med en lyhörd känsla för instrumentens klang och ljudens räckvidd. Men känslan av förstudie, eller essä, vill inte helt lämna mig. Essän är en fin genre, och svår. Hur långt in i forskarutbildningen vill vi ha den? Min kluvenhet riktar sig nog mer till en ämnesmässig tidsanda än till Saltzman själv.

Sverker Sörlin, Stockholm

Kerstin Lökken: *"Alla dessa duktiga kvinnor" – om rätten att få representera sig själv i det offentliga samtalet*. Etnologiska föreningen i Västsverige, Göteborg 2002. 328 s. English summary. ISBN 91-85838-62-4.

Kerstin Lökkens avhandling *"Alla dessa duktiga kvinnor" – om rätten att få representera sig själv i det offentliga samtalet* baserar sig på undersökning och analys av Göteborgs Kvinnliga Diskussionsklubb, startad 1911 och ännu verksam.

Med utgångspunkt i klubbens verksamhet under perioden 1911–70 har författaren velat belysa de möjligheter och begränsningar kvinnor haft att förhålla sig till då de önskat representera sig själva i det offentliga samtalet. Genom att sätta in föreningen i ett längre historiskt perspektiv har hon sökt åskådliggöra hur klubbens verksamhet ingår i en mer övergripande process, där både förändring och kontinuitet avspeglas i växelspelet mellan nya idéer och traditionella föreställningar.

Lökken har valt att åskådliggöra kontinuitet och förändring i ett längre historiskt perspektiv genom tematiska nedslag först i senare delen av 1700-talet, sedan i andra hälften av 1800-talet. På så sätt blir diskussionsklubbens verksamhet under perioden 1911–70 insatt i ett vidare idémässigt skeende – upplysningstiden och tiden för det moderna samhällets, liksom kvinnoemancipationens framväxt.

Det sextio sidor långa inledningskapitlet är mättat med information och teoretiska resonemang. Här presenteras det mångsidiga material kring klubbens verksamhet som Lökken haft till sitt förfogande. Det gäller för det första arkiverade mötesprotokoll, för det andra rikliga samtida referat och kommentarer i pressen gällande de föredrag som hölls vid sammankomsterna, för det tredje intervjuer med några medlemmar i klubben födda under 1910-, 20- och 30-talen.

Det är ju ett material som på ett mångsidigt sätt kan tjäna som spegel av dels de samhälleliga begränsningar och möjligheter som gällde för kvinnor under undersökningsperioden, dels det offentliga talet om kvinno-relevanta frågor, dels enskilda kvinnors subjektiva erfarenheter och upplevelser. Ett material vars potential Lökken på ett, som jag tycker, förtjänstfullt sätt tagit till vara i sitt avhandlingsarbete.

I teoretiskt och metodiskt hänseende är den övergripande inriktningen att utföra en diskursanalys, något som förstås ligger nära till hands när undersökningsobjektet är en diskussionsklubb. I den diskursanalytiska ansatsen har Lökken främst inspirerats av Foucault och hans tal om ”diskursens ordning” och en ”gallring bland de talande objekten” där endast vissa ges tillfälle att föra sin talan och eventuellt utmana rådande diskurser. Här kommer en dubbel maktaspekt in: inte bara en gallring efter könstillhörighet utan också en gallring inom kvinnokollektivet, närmare bestämt en åtskillnad mellan de kvinnor som hade möjlighet att föra sin talan och de som av klassmässiga eller andra skäl inte hade samma möjlighet.

Kerstin Lökken säger sig emellertid ha velat arbeta

eklektiskt och kombinera diskursanalysen med andra teorier som resonerar kring kön, kategorier inom kvinnokollektivet, tradition och förändring. Hon refererar härvid till ett flertal teoretiker som representerar olika discipliner – litteraturvetenskap, historia, idéhistoria, statsvetenskap, politisk teori, filosofi, sociologi, genus-teori och möjligen några fler. Med all respekt för författarens ambition, grundlighet och beläsenhet finner jag de inledande teoretiska referenserna och resonemangen alltför omfattande och även något disparata. Det är, tycker jag, svårt att få överblick och sammanhang. Risken är att resonemangen inte fungerar som ledstänger som underlättar tillgången av den följande texten utan i stället blir något av en minnesbarlast för läsaren att bära med sig under läsningens gång.

Nästa kapitel, ”Att ta plats i ljuset”, belyser kvinnors historiska kamp om rätten att få representera sig själva i det offentliga samtalet. Mot bakgrund av en ganska utförlig skildring av samhällsstrukturen i 1700-talets Frankrike respektive England diskuterar författaren begränsningar och möjligheter för den tidens kvinnor att föra sin talan i offentligheten. Två kvinnor – Olympe de Gouges och Mary Wollstonecraft – får representera de försök som gjordes från kvinnligt håll att överskrida gränsen mellan den kvinnopräglade privata och den manspräglade offentliga sfären.

Kerstin Lökken uppmärksammar vidare att kvinnors kamp för tillträde till den offentliga arenan, som kom till uttryck i Frankrike och England under 1700-talet, snabbt spreds över Europa, Sverige inberäknat, samt att äldre tids tankar och föreställningar om kön kommit att få en stark genomslagskraft ända fram till våra dagar.

I den senare delen av detta kapitel förflyttar vi oss till Sverige och andra hälften av 1800-talet. Åter ges en initierad tidsbild av rådande samhällsförhållanden och utvecklingstendenser. En förändring, som skett sedan franska revolutionen och som sammanhänger med generella samhällsförändringar, hade för kvinnornas del att göra med att de beretts något ökade möjligheter att agera offentligt.

Ett led i den utvecklingen var att kvinnor i likhet med arbetare och andra mer eller mindre underprivilegierade kategorier börjat formera sig i frivilliga intressegrupper. På så sätt fick kvinnorna bättre förutsättningar att låta höra sig i det offentliga rummet. Men fortfarande gällde det att hålla sig inom normerade ramar, framför allt att inte överträda kvinnliga moralregler.

Jag har uppfattat mycket av innehållet i det här kapitlet som ett led i författarens försök att visa på hur

flera av de kvinnor som allt sedan 1700-talet kämpat för *likhet* mellan könen, samtidigt omfattade föreställningen om en naturgiven *olikhet* mellan mäns och kvinnors egenart. Paradoxer och motsättningar av det här slaget förekommer genomgående i de olika slags kvinnliga tal, såväl skriftliga som muntliga, som har anknytning till Göteborgs Kvinnliga Diskussionsklubb och som berörs i avhandlingen.

Som historisk bakgrundsteckning ter sig det här kapitlet alltför omfångsrikt och hade, som jag ser det, med fördel kunnat komprimeras. Som läsare börjar man känna en viss otålighet över att först efter hundra sidors läsning få möta den klubb som ju är det empiriska objektet för undersökningen.

I följande kapitel, ”Om blott första steget bleve taget”, behandlas hur Göteborgs Kvinnliga Diskussionsklubb bildats och konstituerats. Här redogörs för diskussionsklubbens ändamål, nämligen att bereda alla kvinnor tillfälle att ta del av och diskutera samhällliga spörsmål, med andra ord få tillträde till och påverka det offentliga samtalet – fortsätta den kamp för ”en plats i ljustet” som skildrats i det historiska kapitlet.

Kerstin Lökken diskuterar användningen av ordet ”alla” och ser det som en anpassning till ett demokratiskt ideal – med rötter i 1700-talets upplysningsideologi. I själva verket präglades verksamheten av borgerliga kvinnor med intellektuella och samhällliga intressen. Ett fåtal kvinnor ur arbetarklassen var medlemmar, men klasskillnaden tycks ha underkommunicerats bland medlemmarna, förmodligen, enligt Lökken, just som en anpassning till det demokratiska idealet.

I det här kapitlet får vi möta några av de medlemmar som Kerstin Lökken intervjuat. Tyngdpunkten ligger på kvinnornas syn på livet som gift eller ogift, som hem- och/eller yrkesarbetande, som husmor och mor. Här kommer man som läsare kvinnornas verklighet ganska nära. Man ges med andra ord möjlighet till mer av vardaglig markkänning.

Nästa kapitel, det fjärde i ordningen, har titeln ”Det offentliga samtalet – visioner och verklighet”. Det utgör tillsammans med kapitel tre bokens centrala del – sidmässigt nära 200 sidor – således en omfattande textmassa med en myckenhet dokumentation, kommentarer och reflexioner.

Kapitlet är främst inriktat på klubbens föredragsverksamhet. Lökken har valt att fördjupa sina resonemang utifrån tre teman: kravet på medborgerligt inflytande, äktenskapet samt hemarbetets jämställande med yrkesarbetet. Samtliga teman behandlas synnerligen

grundligt och mot bakgrund av samhällliga och juridiska fakta. Lökken ger härvid en mängd referenser till forskare ur skilda discipliner som behandlat dessa problemområden – således en flitig rörlighet över disciplinränserna.

Just rörlighet är något som utmärker denna avhandling: tidlig rörlighet, inte bara i en riktning från 1700-talet till dagens läge, utan en rörlighet fram och tillbaka längs tidslinjen, där jämförelser görs mellan likartade företeelser i olika tidsskeden; vidare rörlighet mellan samhällsnivå och individnivå; mellan den offentliga och den privata sfären; mellan ideal och verklighet; mellan nya idéer och traditionella föreställningar. Den här rörligheten genomsyrar framställningen och har, som jag ser det, varit analytiskt fruktbar, dock utan att den uttryckligt blivit presenterad som en analytisk strategi.

Jag skulle vilja uppmärksamma ytterligare en sådan rörlighet, nämligen den mellan olika mentala nivåer. I kvinnornas tal kan spåras ett spel mellan å ena sidan uttalade, nya, visionära idéer, å andra sidan starka men latent tanke- och värdemönster som härrör ur traditionsarvet på de djupare mentalitetsnivåerna. Sådana spel kan förklara mycket, menar jag, av de motsägelser och paradoxer som kommer till uttryck i de offentliga tal som refereras och kanske ännu mer i författarens samtal med klubbmedlemmarna.

Lökken kommer in på de här tankegångarna men mera sporadiskt och utan att explicit formulera dem och förankra dem teoretiskt. Det hade varit angeläget, menar jag, att låta spelet mellan olika medvetandenivåer på ett mer systematiskt sätt komma till användning som analysverktyg. Detta inte minst eftersom ett sådant förfarande särskilt väl låter sig anpassas till och ha ett stort förklaringsvärde i en undersökning av kontinuitet och förändring i det kvinnliga talet.

Det sista kapitlet har titeln ”Vem talar när ordet är fritt?”. Här förs ett sammanfattande resonemang om vilka olika strategier kvinnor över tid använt sig av i sin kamp för att få tillträde till det offentliga samtalet utifrån sin könsbetingade underordnade position.

Mitt slutomdöme om avhandlingen är att den är gedigen, välskriven och framför allt vittnar om ett stort engagemang för forskningsuppgiften. Jag anser att Kerstin Lökken uppfyllt det syfte hon formulerat och väl utnyttjat de möjligheter hennes material erbjuder att ur ett kvinnoperspektiv spegla den samhällliga och kulturella utvecklingen under flera decennier av 1900-talet. Hon har inte gjort det lätt för sig genom att greppa om ett så brett fält: det långa tidsperspektivet, ett

synnerligen omfattande källmaterial, en mångfacetterad problembelysning genom hänvisning till forskning inom flera olika discipliner.

Denna breda inriktning – intresseväckande i sig – borde emellertid, som jag tidigare antytt, ha kombinerats med en stramare hantering och strukturering av det strida textflödet.

Lissie Åström, Lund

Susanne Nylund Skog: *Ambivalenta upplevelser & mångtydiga berättelser. En etnologisk studie av barnafödande*. Etnologiska institutionen, Stockholms universitet 2002. 250 s. English summary. ISBN 91-7265-508-9.

”Här sker stora saker” var en av Susanne Nylund Skogs repliker under diskussionen vid hennes disputation i Stockholm den 1 november 2002. Det hon syftade på var inte disputationen i sig, även om en disputation är en viktig akademisk händelse. Inte heller avsågs primärt de förlossningar som var huvudmaterialet för hennes avhandling utan hon syftade på det ”berättandets innehåll” som hon kommit åt under sin långvariga vistelse i avhandlingsarbetet. Insikten att stora saker sker även i små, korta berättelser är en av huvudpoängerna med att läsa hennes avhandling.

Avhandlingen är indelad i nio kapitel. Materialet är förlossningsberättelser och tidigt antyder författaren bredden, mängden och variationsrikedomen i det material hon har, insamlat åren 1993–1998. Syftet anges vara att ”analysera erfarenheter och uppfattningar om barnafödande som kommer till uttryck i förlossningsberättelser, samt att undersöka hur dessa är formade av genus. I fokus står relationerna mellan erfarenheter och berättelser” (s. 12).

Undersökningens huvudsakliga material är alltså berättelser. Detta motiveras med att ”berättelser är analytiska resurser, symboliskt laddade former, med vilka människor beskriver, tolkar och förstår sig själva och sin omvärld” (s. 13). Nylund Skog gör en viktig åtskillnad mellan det som hände och det som berättas och menar att berättelserna inte är enkla återspeglingsbilder av upplevelserna. I sin berättelseanvändning riktar hon intresset mera mot berättarprocesser och berättarkonventioner än mot genrebestämning och använder orden skildring, gestaltning och historia som synonymer. I stället för att behandla alla möjliga berättelser har avhandlingen ock-

så en koncentration på erfarenhetsberättelser.

Det första analytiska perspektivet som nämns är det fenomenologiska (s. 14). Här urskiljs skillnaderna mellan levd erfarenhet (flöde av aktiviteter, händelser och upplevelser) och erfarenhet (markerade erfarenheter som mejslats fram och kommuniceras och delas med andra). Upplevelse betraktas som en icke-artikulerad aspekt av flödet av levd erfarenhet. Erfarenhet kan således ses som reflekterade och kommunicerade tolkningar av upplevelser. Avhandlingen intresserar sig för den process då erfarenhet mejslas fram ur flödet av upplevelser.

Det grundläggande analytiska perspektivet är enligt Nylund Skog det konstruktivistiska. Berättandet blir meningsfyllt i att det förstås som handlingar vilka skapar mening och åstadkommer någonting i tillvaron. Inledningsvis görs också en begreppsutredning som rör form, innehåll och performans. Med hänvisning till Barbro Klein och Dell Hymes förutsätts form och mening samspela eller samvariera. Det behöver således inte bara vara så att erfarenheter skapar uttrycksformer, utan det omvända är också fallet. Själva stilen, formen, strukturen på en framställning är resurser för att få insikter och kunskap. Och det är framförallt i berättarsituationen, i performansen som betydelser skapas. Nylund Skog är vidare inspirerad av Katherine Youngs begrepp ”taleworld” (berättelsevärlden) och ”storyrealm” (historieramen, kommentarerna om berättelsen och berättandet). Genom att använda Young menar författaren att berättelser kan analyseras som strategiska.

Berättelsen är således det analytiska navet i avhandlingen. Dock kan man önska sig ytterligare utredning kring berättelsebegreppet, särskilt som berättelsen är en genre som används i många vetenskaper på många olika sätt. En närmare penetrering av vad etnologer gör i förhållande till vad andra discipliner gör hade fördjupat avhandlingens auktoritet. Berättelsen ses också som den knutpunkt som håller ihop begreppen upplevelse, levd erfarenhet och erfarenhet. I Nylund Skogs diskussion ges stundom intrycket av en linjär process där upplevelsen kommer först i ett flöde av levd erfarenhet och erfarenheten är den utmejslade, kommunicerbara komponenten (se t.ex. s. 15). Vid diskussionen vid disputationen menade dock Nylund Skog att det hela inte skulle läsas på det sättet, utan de olika komponenterna bör ses beroende av och interagerande med varandra på flera olika plan. I avhandlingen saknar jag en fördjupning av denna diskussion och även en närmare analys av erfarenhetsbegreppet. Vilka erfarenheter handlar det om? Och vad går att erfa om i just denna kontext?